

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ, ЯК ВАЖЛИВА ЗАПОРУКА РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Сарай Роман Дмитрович, старший викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства Ужгородського національного університету

Вибори є одним із найдавніших інститутів демократії, відомих людству з давніх часів його цивілізаційного розвитку, а з часів утвердження конституціоналізму та розвитку парламентаризму вибори стали важливим конституційним правом громадян на формування парламентів і селекцію парламентаріїв. Що ж являє собою нині інститут парламентських виборів у контексті розвитку європейського конституціоналізму?

Інститут парламентських виборів є похідним від виборів в цілому і йому властива та ж множинність сенсів і змістів, що й виборам. Узагальнюючи підходи до розуміння виборів, сформовані українськими, чеськими, словацькими і іншими вченими-конституціоналістами, що категорію в конституційному праві можна охарактеризувати як: 1) найбільш давній інститут народовладдя (народоправства); 2) полісуб'єктні політико-правові відносини, що виникають, змінюються та припиняються з приводу виборів; 3) інститут конституційного права, норми якого регулюють організацію та проведення виборів; 4) самостійний демократично-правовий режим, пов'язаний із забезпеченням реалізації виборчих прав громадян; 5) установча діяльність народу; 6) конституційне політичне право громадян обирати і бути обраним до представницьких органів державної влади і органів місцевого самоврядування чи на виборні посади; 7) форма делегування виборцями владних повноважень представницькому органу чи особі; 8) засадничий інститут конституційного ладу через який легалізується та легітимізується публічна представницька влада в країні; 9) форма легітимної боротьби за владу та правовий запобіжник щодо незаконного захоплення влади у країні; 10) спосіб мобілізації та легітимної ротації політичних еліт у державі, своєрідний «соціальний ліфт» для перспективних політиків і управлінців; 11) форму досягнення консенсусу в громадянському суспільстві при формуванні парламенту чи іншого представницького органу; 12) спосіб просування та реалізації політичних, соціально-економічних і інших ідей і ідеологій на загальнонаціональному та локальному рівнях тощо.

Узагальнюючи наведені підходи, під виборами слід розуміти історично сформовану форму прямого народовладдя, зміст якої полягає в формуванні шляхом голосування виборних представницьких органів державної влади і органів місцевого самоврядування та наділення їх народом чи територіальною громадою (комуною) легітимними владними повноваженнями.

Серед розмаїття різних видів виборів чільне місце належить виборам парламентаріїв – депутатів, послів, сенаторів тощо. Узагальнено їх прийнято називати парламентаріями, тобто членами парламенту, а відповідний вид виборів – парламентарськими. Це вид виборів, зміст якого полягає в обранні та наділенні громадянами легітимними повноваженнями конституційного складу загальнонаціонального законодавчого представницького органу – парламенту. Для парламентарських виборів властиві ті ж юридичні кваліфікації, що й для виборів загалом, за винятком суб'єкту обрання.

Водночас, парламентарські вибори мають не лише політико-правовий, а й нормативно-правовий вимір, оскільки інститут парламентарських виборів не можливо уявити поза системою національного конституційного права. На наш погляд, інститут (з лат. institutum – «настанов», «установа»)

парламентських виборів, на наш погляд, - це важлива складова системи конституційного права загалом і виборчого права зокрема, що поєднує в собі норми і інститути (субінститути) конституційного права, які визначають принципи, види, предмет і правовий статус суб'єктів парламентських виборів, порядок їх організації та проведення, а також гарантії реалізації конституційного права виборців обирати і бути обраними до парламенту держави.

Правова природа досліджуваного нами інституту розкривається, у першу чергу через його юридичні ознаки і властивості. Так, основними ознаками інституту парламентських виборів є: 1) доктринальна та предметна єдність, визначена однорідними виборчими правовідносинами, пов'язаними з обранням парламентаріїв і формуванням парламентів; 2) політико-правовий характер, зумовлений предметом правового регулювання парламентських виборів, які є загальновизначаним легітимним механізмом селекції національних політичних еліт; 3) функціональна спеціалізація в системі конституційного права: його норми і інститути (субінститути) забезпечують реалізацію права громадян обирати і бути обраними до парламенту, а також розвиток парламентаризму та представницької демократії; 4) складність внутрішньої побудови, яка обумовлюється наявністю матеріальних і процесуальних норм, субінститутів і інститутів, які визначають принципи, види, предмет і правовий статус суб'єктів парламентських виборів, порядок їх організації та проведення; 5) комплексна об'єктивація (позитивне унормування) у самостійних структурних елементах системи чинного законодавства, а саме: у самостійних розділах конституцій, розділах виборчих кодексів, спеціальних законах чи у розділах спеціальних законів, підзаконних нормативно-правових актах, а іноді в інших видах системи галузевих джерел права (правових звичаях, правових договорах тощо).

Щодо останньої з виявлених нами ознак інституту парламентських виборів, то її яскраво ілюструє досвід позитивного унормування інституту виборів народних депутатів в Україні. Цей інститут отримав своє логічне продовження та розвиток у системі чинного конституційного законодавства у сфері виборів (виборчого законодавства). Насамперед, у Конституції України (ст.ст. 1, 5, 36, 69, 70, 71, 76 і ін.), Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. 21), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 25), Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 3 Першого протоколу) і ін., законах України «Про вибори народних депутатів України», «Про Центральну виборчу комісію», «Про державний реєстр виборців», указах Президента України про призначення виборів народних депутатів України, рішеннях Конституційного Суду України про заборону обмеження активного виборчого права для ув'язнених, про можливість встановлення скороченого строку оскарження рішень суб'єктів виборчого процесу та ін., рішеннях Європейського Суду з прав людини («Суховецький проти України», «Ковач проти України» і ін.), які відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», є джерелом національного права тощо. Схожий механізм об'єктивації інституту парламентських виборів властивий також для Чехії, Словаччини і більшості інших держав континентальної Європи.

На наш погляд, подальше ефективне законодавче унормування інституту парламентських виборів на основі Конституції України і відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії та інших поважних інституцій в сфері виборчого права (т. з. «європейських стандартів виборчого права»), а також із врахуванням попередньої практики організації проведення виборів народних депутатів України, є неможливим без взаємоузгодженої позиції громадянського суспільства та його інститутів, а також органів державної влади, їх посадових осіб.

Законодавчим виміром відповідної консолідації та роботи, на наш погляд, має стати розробка Виборчого кодексу України.

ПРОБЛЕМИ ПРИНЦИПІВ СВОБОДИ І РІВНОСТІ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Коваленко Інна Анатоліївна, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС

Питання прав і свобод людини і громадянина нині є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової співдружності. Людство на шляху утвердження прав і свобод людини пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними. Часто саме боротьба за права людини, за нові й нові ступені свободи ставала каталізатором широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах з суспільством та державою.

Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави й суспільства в цілому. Слід підкреслити, що гуманістична спрямованість суспільного ладу завжди визначається правовим статусом (правовим становищем) особи, тобто людини і громадянина в суспільстві та державі.

Важливу роль у з'ясуванні природи конституційного статусу особи відіграють загальні принципи цього статусу. До таких принципів відносять свободу і рівність. Свобода людини - вихідне поняття у проблемі прав людини і громадянина. Розрізняють природні права людини, тобто пов'язані з самим її існуванням і розвитком, і набуті, що в основному характеризують соціально-політичний статус людини і громадянина (інститут громадянства, право на участь у вирішенні державних справ тощо). Звісна річ, за відсутності у людини свободи вона не може володіти і реально користуватися своїми правами. Саме свобода створює умови для реального набуття прав та їх реалізації. З іншого боку, права людини закріплюють і конкретизують можливість діяти в межах, установлених її правовим статусом. [1; с.56] Для українського конституціоналізму тлумачення свободи полягає в тому, що вона розуміється як відсутність широких обмежень діяльності особи. Але це не означає абсолютної свободи. Межею свободи будь-якої людини є свобода інших людей. Ці ідеї знайшли своє відображення у відповідних конституційних нормах. Зокрема вказується, що «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості»[2]. Також свободу людини можливо вбачати як у негативному так і в позитивному аспекті. У негативному значенні свобода розуміється як відсутність примусу, обмежень відносно до особи, у тому числі й з боку держави; у позитивному — як свобода вибору, утворювана державою, а головне — здатність людини досягти своїх цілей і обов'язок держави надавати громадянину ті чи інші соціальні блага.

Відповідно до таких аспектів свободи негативні права полягають у праві індивіда на захист від якогось втручання, у тому числі й державного, у здійсненні громадянських прав і політичних прав.

Правовий статус особи в нашій державі також базується і на конституційному принципі рівності, який є визначальним у системі принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина. Він є